

ШАРЛОТТА
БРОНТЕ

ДЖЕЙН ЕЙР

Роман

*Переклад з англійської
Олени ЛОМАКІНОЇ*

Київ
"ЗНАННЯ"

*Високоповажному В.М. Теккерю
авторка шанобливо присвячує
цю книгу*

Передмова до другого видання

У передмові до першого видання “Джейн Ейр” необхідності не було, тож я її й не писала. Однак це — друге — видання потребує кількох слів подяки і деяких пояснень.

Подяку мені належить висловити:

по-перше, Публіці, що поблажливо вислухала мою нехитру, невигадливу оповідку;

по-друге, Пресі за безпристрасність і щиру підтримку прагнень безвісної шукачки;

по-третє, Видавцям за виявлені ними делікатність, завзятість, практичний підхід і щиру відкритість, що так допомогли незнаній авторці, яку нікому було відрекондувати.

Преса і Публіка є для мене не більш ніж невизначеними узагальненнями, і лише так само узагальнено я можу подякувати їм, зате Видавці — відомі мені люди, і я знаю тих благородних Критиків, що підбадьорювали мене так, як лише чуйні й великодушні люди здатні підбадьорити несміливого новачка. Отже, до них: до моїх Видавців і згаданих Критиків — я щиро промовляю: “Джентльмени, від усього серця дякую вам!”.

Відавши належне тим, хто допомагав і підтримував мене, я хочу звернутися й до іншої сторони — наскільки мені відомо, цих людей небагато, але тим не менш не варто залишати їх поза увагою. Йдеться про тих боязких чи прискіпливих критиканів, що сумніваються у доцільності таких романів, як “Джейн Ейр”, у чиїх очах усе незвичайне — погане і чиї вуха у кожному протесті проти терпимості — цієї прародительки злочинів — вчувають загрозу благочестю, цьому наміснику Бога на землі. Таким скептикам я б

хотіла висловити деякі очевидні відмінності, нагадати кілька простих істин.

Дотримання умовностей — це ще не благочестя. Святенництво — це не релігія. Викривати перше зовсім не означає нападати на друге. Зірвати маску з обличчя фарисея не означає піднести нечестиву руку на терновий вінець.

Усі ці явища й діяння діаметрально протилежні, між ними відмінність така сама, як і між вадою й чеснотою. Люди так часто плутають їх, а цього робити не можна. Не можна зовнішність приймати за істину, не можна підняти обмеженими людськими догмами, що надихають і звеличують лише небагатьох, вчення Христа, що стало спокутою для всього світу. Між ними — повторюю — є відмінність, і широко й чітко окреслити між ними межу — добре, а не погано.

Світові може бути не до вподоби розділяти ці ідеї, бо ж він звик змішувати їх воедино, світові зручно видавати позірне благочестя за справжню чесноту — побілені стіни за чистоту святилища. Він може ненавидіти того, хто насмілюється ретельно вивчати й викривати, стирати позолоту й демонструвати під нею звичайний метал, проникати у гробницю й відкривати на загальний огляд прах усередині неї — але навіть ненавидячи, він у такого сміливця у боргу.

Ахав не любив Міхея, чиї пророцтва про нього ніколи не були добрими, а лише лихими — ймовірно, йому більше до вподоби був лестивий син Кенаана, однак він міг би уникнути кривавої смерті, якби припинив тішитися догідливими лестощами й відкрив слух правдивим словам.

Серед нас живе людина, чиї слова не покликані приємно лоскотати ніжні вуха, людина, яка, я вважаю, постає перед велетами суспільної думки, мов син Ємвлая перед царями Юдейським та Ізраїльським, що сиділи кожен на троні своїм, і яка так само безстрашно й сміливо проголошує істину таку ж глибоку, з силою такою ж пророчою і повною життя. Чи захоплюються сатириком “Ярмарку марнославства” у вищих колах? Цього я сказати не можу, але переконана, що якби хоч хтось із тих, кого він обпалює грецьким вогнем їдкого посміху, над чиїми головами кидає викривальні блискавиці, вчасно дослухалися до його попереджень, то вони

або ж їхнє сім'я могли б уникнути фатальної битви при Рамоті Гілеадському.

Чому я згадую тут цю людину? Тому, Читачу, що, на моє переконання, розуму цього діяча властива така глибина й унікальність, якої сучасники ще просто не усвідомили, саме він, на мою думку, стане першим, хто оновить сучасне суспільство, найголовнішим майстром серед тих, хто поверне до первинної чистоти спотворений порядок речей, тому що, я вважаю, жоден із критиків його творчості ще не знайшов порівняння, що пасувало б йому, не дібрав слів, що влучно характеризували б його талант. Говорять, що він схожий на Філдінга — відзначаючи його дотепність, гумор, уміння розсмішити. Утім Філдінга він нагадує не більше, ніж орел стерв'ятника: Філдінг не гребує падлом, а Теккерей — ніколи собі такого не дозволяє. Його дотепи — іскрометні, гумор — приємний, але і те, й інше мають до його серйозного генія такий самий стосунок, як мерехтіння блискавки, що виграє у хмарках, до вбивчого електричного спалаху, прихованого в її надрах. І нарешті, я згадую містера Теккерей, бо саме йому — якщо він прийме дар від цілковитої незнайомки — я присвячую це друге видання “Джейн Ейр”.

Каррер Белл
21 грудня 1847 року

Зауваги до третього видання

Користаючись нагодою, яку надає мені третє видання “Джейн Ейр”, я хотіла б знову звернутися до Публіки й зазначити, що мої претензії на звання романіста обмежуються лише цим твором. Тож якщо мені приписують авторство інших художніх книг, на цю честь я не заслуговую й відмовляюся від неї на користь тих, кому вона має належати по праву.

Це уточнення посприє виправленню помилок уже зроблених і допоможе уникнути хибних думок у майбутньому.

Каррер Белл
13 квітня 1848 року

Глава 1

Того дня годі було й сподіватися піти на прогулянку. Правда, вранці ми з годинку поблукали безлистою садовою алеєю, але по обіді (коли не було гостей, місіс Рід обідала рано) холодний зимовий вітер нагнав такі темні хмари й пустився такий пронизливий дощ, що ніхто навіть не думав знову виходити надвір.

Мене це тішило: я ніколи не любила довгих прогулянок, а надто прохолодними надвечір'ями. Після них так нестерпно було повертатися додому у вогких сутінках, коли пальці на руках і ногах німіли від холоду, а серце стискалося від сердитого бурчання Бессі, нашої няньки, й від принизливого усвідомлення, що фізично я поступаюся Елізі, Джону й Джорджіані Рідам.

Згадані Еліза, Джон і Джорджіана товклися у вітальні довкола своєї матусі: вона напівлежала на дивані перед каминком і, оточена своїми мазунцями (у цю мить вони не сварилися й не ревли), мала цілком щасливий вигляд. Моеї присутності в цьому колі вона не забажала, зауваживши, що “шкодує через необхідність тримати мене на віддалі, але допоки не почує від Бессі й не побачить сама, що я всіма силами прагну розвинути в собі приємнішу й щирішу вдачу, стати товариськішою й жвавішою дитиною — простішою, привітнішою в спілкуванні, словом, природнішою, — вона просто мусить відсторонити мене від привілеїв, призначених лише для вдоволених, щасливих діточок”.

— А що сказала Бессі? Що я зробила?

— Джейн, я терпіти не можу, коли чіпляються до слів і лізуть із запитаннями. Це просто обурливо, як ти дозволя-

еш собі говорити про старших. Іди десь посидь і краще по-мовч, поки не навчишся бути ввічливою.

Вітальня межувала з їдальнею, де ми снідали, і я вислизнула туди. Там стояла книжкова шафа — я невдовзі заволоділа однією з книг, спершу переконавшись, що в ній багато малюнків; вместилася на диванчик, облаштований на широкому підвіконні, схрестила по-турецьки ноги й, майже цілковито запнувши щільні шерстяні штори, відмежувалася від світу по обидва боки.

По правий бік мене відгороджували пурпурові складки штор, по лівий — прозорі шибки захищали від похмурого листопадового дня, не приховуючи його від мене. Гортаючи сторінки книги, я час від часу позирала у вікно на зимове надвечір'я. Удалині тягнулася бліда туманно-хмарна завіса, а одразу за вікном по розмоклій галявині й розтріпаних кущах нестямно хльостала злива, гнана в далеч нескінченними поривами вітру, що жалібно завивав між гілля.

Я знову взялася до книги — це було “Життя англійських птахів” Б'юїка. Загалом друкований текст мене не надто цікавив, але, хоч я була ще зовсім дитиною, деякі сторінки у вступному слові не могли не зачепити мене: там ішлося про місця проживання морських птахів, про “самотні скелі й миси”, лише цими птахами й населені; про норвезьке узбережжя, від самого південного краю — мису Ліндеснес — до мису Нордкап на півночі, усіяне острівцями.

*Де піниться Північний океан,
Кипить довкола голих островів
Смутного Туле, й атлантичні хвилі
Розбурхано хлюпочуть об Гебриди.*

Не могла я оминати увагою й описи суворих берегів Лапландії, Сибіру, Шпіцбергена, Нової Землі, Ісландії, Гренландії з “неосяжними просторами полярної зони, безлюдними, похмурими вмістилищами снігу й вічної мерзлоти, крижаними пустелями, нагромадженнями столітніх зим, що, немов Альпи під льодяним покровом, оточують полюс й зосереджують у собі стократ помножене заціпеніння лютих холодів”. У мене виник власний образ цих смертельно-блідих світів — примарний, як і всі напівусвідомлені дитячі